

KARJERAS IZGLĪTĪBAS ĪSTENOŠANAS NEPIECIEŠAMĪBA IESLODZĪJUMĀ THE NEED TO IMPLEMENT CAREER EDUCATION IN IMPRISONMENT

Vija Stecka

LBTU IITF 1. kursa maģistrante

Anna Bičkovska

lektore, Mg.ed.

Abstract: the integration of convicts into society after release from prison is important in all aspects of life. However, one of the main ways of survival is successful integration into the labour market, which affects not only the individual, but also society as a whole. In today's society, many people are used to planning their future in various areas such as finances, travel and social contacts, but career planning is sometimes neglected. For the author of the work, employment among convicts is an interesting topic, because when working with clients, she comes across different answers and experiences, which can significantly affect the reintegration of convicts into society. The aim of the study is to investigate and evaluate the possibilities of career education implementation in prison. The article used a theoretical research method - document analysis.

Atslēgas vārdi: izglītība, karjera, karjeras izglītība, izglītība cietumā

Ievads

Mūsdienu pasaulē liela daļa cilvēku ir pieraduši plānot savu nākotni. Viņi plāno savus ienākumus un izdevumus, ceļojumu maršrutus, tikšanos ar sen neredzētiem draugiem. Taču, tiklīdz runa nonāk līdz karjerai vai darba jautājumiem, tā viss apstājas, jo dažkārt karjera tiek uztverta par pašsaprotamu lietu.

Karjera ir cilvēka mērķtiecīga darbība savu kompetenču pilnveidei un izpausmei mūža garumā (Karjeras izglītība 10.-12. klasei, 2006).

Karjeras veidošana ir nepārtraukts process, kura gaitā cilvēks izmanto informāciju par sevi un apkārtējo pasauli, analizē un pielieto to, lai izvēlētos savu nodarbošanās jomu un pēc tam jau konkrētu profesiju. Ir svarīgi apzināties, ka cilvēks pats piedalās savas dzīves (karjeras) veidošanā un plānošanā. Karjeras veidošana turpinās visas cilvēka dzīves garumā. Mainās cilvēks, mainās pasaule, rodas jaunas darba vietas un jaunas profesijas. Mainās prasības pret darbiniekiem. Viens no veiksmīgas karjeras nosacījumiem ir līdzsvars starp darbu, ģimeni un brīvo laiku (Karjeras atbalsts, 2024).

Darba autore jau septiņus gadus strādā cietumā par vecāko inspektoru. Darba pieredze ir saistīta ar notiesāto resocializācijas procesiem, kur galvenais nosacījums ir darbs ar atkarīgām personām. Resocializācija ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kura mērķis ir veicināt notiesātā tiesisku uzvedību un veidot viņam sociāli pozitīvu vērtību izpratni (Likumpārkāpēju resocializācija..., 2021). Ikdienas gaitas klientiem notiek atkarību mazināšanas programmas ietvaros. Ikdienā ar viņiem tiek veiktas pārrunas par dažādām tēmām (noziedzīgais nodarījums, nauda un tās gūšanas iespējas, izglītība u.c.). Notiesāto nodarbinātība ir temats, kas darba autorei izraisa interesi, jo, kontaktējoties ar klientiem, atbildes bija visdažādākās, taču atbildi neguva.

Pētījuma mērķis ir izpētīt un izvērtēt karjeras izglītības īstenošanas iespējas cietumā.

Materiāli un metodes

Rakstā tika izmantota teorētiskā pētījuma metode - dokumentu analīze.

Rezultāti un diskusija

Notiesāto integrācija sabiedrībā pēc atbrīvošanās no cietuma ir svarīga visos dzīves aspektos. Taču viens no pašiem galvenajiem izdzīvošanas veidiem ir veiksmīga integrācija darba tirgū, kas ietekmē ne tikai konkrēto personu, bet arī sabiedrību kopumā.

Nodarbinātība ir stāvoklis, kad indivīds ir nodarbināts, kur par paveikto darbu vai sniegto pakalpojumu saņem atalgojumu.

Nodarbinātība ir svarīgs ekonomikas rādītājs, kas tiek izmantots, lai novērtētu valsts vai reģiona ekonomikas veselību. Augsts nodarbinātības līmenis parasti norāda uz ekonomisku labklājību, jo tas liecina par to, ka liela daļa iedzīvotāju ir spējīga nodrošināt sevi un savas ģimenes ar nepieciešamajiem līdzekļiem.

Tomēr ir svarīgi atzīmēt, ka nodarbinātības līmenis nav vienīgais faktors, kas raksturo ekonomikas veselību. Ir arī citi faktori, piemēram, darba tirgus elastība, darba samaksas līmenis, nodarbinātības struktūra un darba tirgus piedāvājums un pieprasījums, kas var ietekmēt kopējo ekonomisko situāciju.

Latvijā un ārvalstīs veiktajos pētījumos nodarbinātība ieslodzījumu vietās ir cieši saistīta ar nodarbinātību pēc ieslodzījuma, jo strādājot ieslodzījuma vietās notiesātie var mācīties, uzturēt un pilnveidot savas darba prasmes, kas viņiem palīdzētu konkurēt darba tirgū. Tomēr ar profesionālo sagatavošanu vien nepietiek. Nodarbinātībā ļoti nozīmīgas arī šādas prasmes: problēmu risināšana, kritiskā domāšana, precizitāte, sadarbošanās ar darba biedriem, citu cilvēku viedokļu un jūtu respektēšana, kā arī izturēšanās pret varas iestāžu pārstāvjiem. Ir noskaidrojies, ka nodarbinot zema statusa un zemi apmaksātus nodarbinātos, darba devēji augstāk par profesionālajām iemaņām vērtē saskarsmes prasmes un tādas īpašības kā godīgumu, atbildības sajūtu, pozitīvu attieksmi pret darbu, uzticēšanos. Līdz ar to, paralēli profesionālajiem pasākumiem liels uzsvars liekams uz kognitīvo un sociālo saskarsmes spēju izkopšanu (Vidzemes augstskola, 2006).

Uzsākt darba gaitas ir viens no lielākajiem izaicinājumiem pēc atbrīvošanās no cietuma. Ikvienam ir jāiemācās pielietot savas teorētiskās zināšanas, kuras iegūtas soda izciešanas laikā. Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā pēc atbrīvošanās no cietuma ir svarīga visos dzīves aspektos. Taču viens no pašiem galvenajiem izdzīvošanas veidiem ir veiksmīga integrācija darba tirgū, kas ietekmē ne tikai konkrēto personu, bet arī sabiedrību kopumā.

Lielākoties bijušie ieslodzītie atgriežas sabiedrībā bez noteiktas lomas par to, kas viņi ir un ko viņiem vajadzētu darīt. Esošā literatūra ir pierādījusi, ka nodarbinātība ir faktors, kas saistīts ar recidīvu. Tomēr citā literatūrā ir pierādīts, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir grūti iegūt darbu, ja viņiem ir sodāmība. Šī pētījuma mērķis bija turpināt pētīt saistību starp nodarbinātību un bijušo ieslodzīto izvēli iesaistīties nelegālā saimnieciskā darbībā. Atšķirība starp šo pētījumu un esošo literatūru ir tāda, ka tajā tika mēģināts iegūt izpratni no subjektīvā, bijušo ieslodzīto skatījuma. Tā mērķis bija noskaidrot, vai nodarbinātība reāli attur bijušos ieslodzītos no nelikumīgām saimnieciskām darbībām. Šis pētījums ierosina, ka nodarbinātības iegūšana attur bijušos ieslodzītos no nelegālas saimnieciskas darbības veikšanas (Urrutia, 2012).

Nodarbinātība ieslodzījuma vietās ir viena no lielākajām problēmām Latvijas cietumos, uz ko norāda gan iepriekš veiktie pētījumi mūsu valstī, gan eksperti un ieslodzījumu vietās strādājošie speciālisti. Nodarbinātība ieslodzījuma vietā jāuzskata ne vien kā viens no kompleksas ieslodzīto sociālās rehabilitācijas sistēmas elementiem, bet arī kā pasākumu kopums, kura rezultātā samazinās pārkāpumu skaits ieslodzījumu vietās, samazinās recidīva varbūtība, ieslodzītajiem paaugstinās pašcieņa un atbildības izjūta, kā arī tiek dots sociāli ekonomisks ieguldījums valsts attīstībā. Tajā pat laikā jāatzīst, ka pastāvošā likumdošana neparedz obligātu notiesāto nodarbinātību ieslodzījumu vietās, vien kā pienākumu paredzot veikt brīvības atņemšanas iestādes administrācijas uzdoto darbu (Ieslodzīto un..., 2005).

Galvenā problēma un izaicinājumi, kas saistīti ar atbrīvošanos no apcietinājuma, ir mainījušies maz. Liela daļa ieslodzīto nonāk cietumā ar sociālām un personīgām problēmām, parasti saistītās ar finansiālo nedrošību, izglītības trūkumu, bezdarbu, vielu lietošanu, sociālā izolāciju vai garīgo veselību (Maguire, 2007).

Dažādu ekspertu viedokli jau sen ir pierādījis fakts, ka ieslodzīto atbrīvot bez izglītības, naudas un priekšzināšanām par darbu ir risks uz recidīvu. Līdz ar to, tas ir pierādījums tam, ka jau atrodoties ieslodzījumu vietā ir jāplāno laicīgi sava karjera, lai turpmāk spētu nodrošināt savas pamatvajadzības.

2021. gada 22. jūnija Ministru kabineta rīkojumā Nr. 436 "Par Izglītības attīstības pamatnostādņem 2021.-2027. gadam" ir noteiktas nozīmīgākās pārmaiņas pieaugušo izglītībā, kur 4. apakšmērķī ir minēts par karjeras atbalsta nodrošināšanu un pašvadītas mācīšanās prasmju attīstību, lai sekmētu pieaugušo līdzdalību izglītībā (Par Izglītības attīstības..., 2021).

Nākotni plānot nekad nav par vēlu, jo šodien ikvienam ir īstā diena, kad var kaut ko mainīt savā dzīvē. Sasniedzamie mērķi katram ir savi, taču karjeras plāna izstrādes punkti un vadmotīvi var būt vienādi.

Nākotnes plānošanas neatņemama sastāvdaļa ir mērķu izvirzīšana un rīcības plāna izstrāde. Lai plāns realizētos, ir jābūt skaidri definētiem mērķiem. Mērķiem ir jābūt formulētiem sekojoši:

- mērķim jābūt pozitīvi formulētam (nedrīkst būt noliegums „ne”);
- mērķim jābūt kārdinošam (Kāpēc to gribi? Ko ar to darīsi pēc tam, kad būs sasniegts?);
- mērķim jābūt reāli sasniedzamam noteiktā termiņā (Vēlams ne garākam par 2 gadiem. Konkrēts datums);
- mērķim jābūt maksimāli atkarīgam no paša (vismaz 80%) (Ko esi jau darījis, lai mērķi sasniegtu, kādas ir iestrādes?);
- mērķim jābūt kontekstā ar tā saturisko piepildījumu (Kas/kāds būs gandarījums?);
- mērķim jābūt ekoloģiskam (Kā tas iespaido citus cilvēkus? Tas nedrīkst traucēt citus cilvēkus. Kāds citiem būs labums no tā?) (Metodiskais materiāls..., 2015).

Lai veiksmīgi varētu plānot savu nākotni, ietverot visādas pieejamās metodikas karjeras attīstības jautājumos ir nepieciešams speciālista atbalsts.

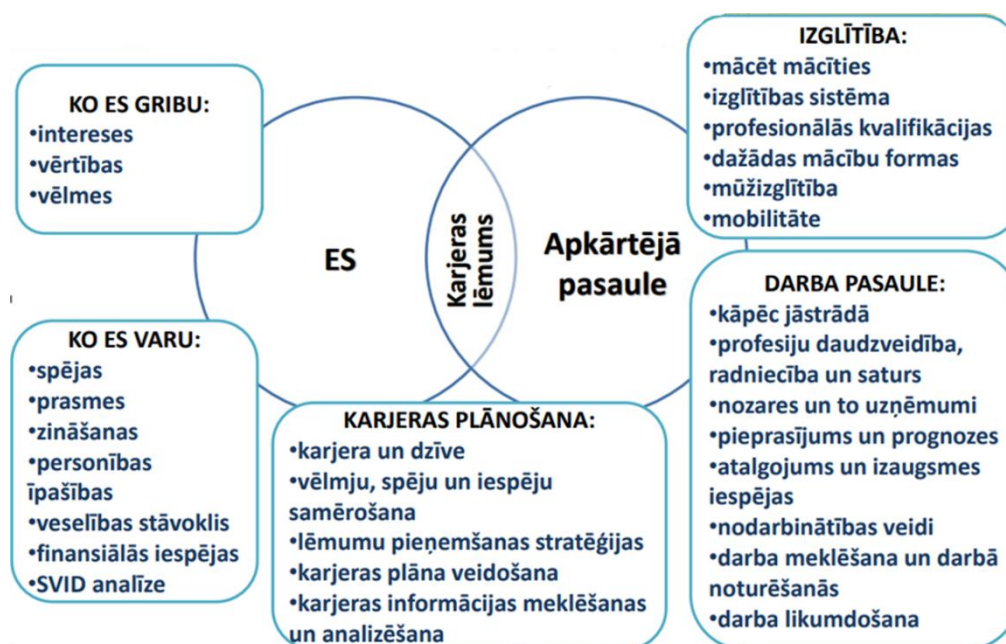
Karjeras attīstības atbalsts — *pasākumu kopums, kas ietver informācijas, karjeras izglītības un individuālo konsultāciju pieejamību izglītojamajiem karjeras mērķu noteikšanai un plānošanai, izdarot izvēli saistībā ar izglītību un darbu* (Izglītības likums, 1998).

Svarīgi, lai cilvēks strādātu darbu, kas viņam sniedz gan morālu gandarījumu, gan pietiekamu finansiālu nodrošinājumu. Gandarījuma un apmierinātības sajūtu cilvēkam var sniegt darbs, kurā viņam ir iespēja īstenot savas spējas un potenciālu. Tas nodrošina cilvēka pozitīvu attieksmi pret savu darbu un darba pienākumiem, kā arī garantē augstu darba produktivitāti un kvalitāti. Strādājot darbu, kas pienācīgi tiek atalgots, cilvēks jūtas novērtēts un apmierināts. Pietiekams finansiāls nodrošinājums cilvēkam dod iespēju uzturēt sevi un savu ģimeni, pilnvērtīgi un kvalitatīvi atpūsties, attīstīties garīgi, personiski un profesionāli. Lai neatpaliktu no pastāvīgi mainīgās darba pasaules un saglabātu savu konkurētspēju darba tirgū, mūsdienās ikvienam ir jāmacās nepārtraukti, visas dzīves garumā (Rīgas Angļu ģimnāzija, 2020).

Plānojot savu personīgo dzīvi, veidojot profesionālo karjeru un izvēloties profesiju, ir svarīgi saprast — ko pats cilvēks GRIB, VAR un ko VAJAG sabiedrībai (Karjeras izglītība skolā, 2009).

Veiksmīga karjera ir saistīta ar cilvēka personības faktoriem ne mazāk kā ar izglītību un intelektu. Nodarbinātībai noderīgās prasmes ietver arī šādas personības īpašības, kas veicina vispārējo nodarbinātību: lojalitāte; atbildība un saistību ievērošana; godīgums un integritāte; entuziasms; uzticamība; prasme sevi prezentēt; veselais saprāts; pašcieņa; humora izjūta; līdzsvarota attieksme pret darbu un ģimenes dzīvi; spēja pārvarēt grūtības; motivācija; spēja pielāgoties. Visu šo īpašību pamatā ir jābūt pozitīvai attieksmei: “es varu” pieeja, gatavība ņemt dalību un ieguldīt, atvērtība jaunām idejām un vēlme ļaut tām īstenoties. Mūsdienās darba devēji vēlas sev darbiniekus, kuriem piemīt īpašības, kas tiek uzskatītas par darba veiksmes pamatelementiem: patstāvība un uzticamība; precizitāte; kvalitatīvs darbs; strādīgums; augsts novērtējums kolēģu vidū; prasme veidot un uzturēt labas darba attiecības (Rīgas Angļu ģimnāzija, 2020).

Karjera sākas ar plānošanas procesu, nevis nodarbinātību, kā parasti tiek uzskatīts (Личный карьерный..., 2010). Veiksmīgi karjeras plānošana ir attēlota 1. attēlā.

1. att. Karjeras izglītības pamatjautājumi (Bibliotekārs – palīgs..., b.g.)

Izvēloties savas profesionālās karjeras virzienu un profesiju, jāņem vērā **trīs** būtiski nosacījumi:

- lai profesija būtu interesanta un saistoša;
- lai profesija atbilstu spējām;
- lai varētu atrast darbu šajā profesijā.

Secinājumi

1. Notiesāto integrācija sabiedrībā pēc atbrīvošanās no cietuma ir būtiska visos dzīves aspektos, it īpaši veiksmīga integrācija darba tirgū. Lai nodrošinātu ieslodzīto karjeras attīstību ir nepieciešams izstrādāt un īstenot ieslodzījuma vietām piemērotu karjeras izglītības programmu.
2. Nodarbinātības perspektīvas un karjeras atbalsts ir svarīgi aspekti, kas jāņem vērā gan ieslodzījuma laikā, gan pēc atbrīvošanās, lai veicinātu sociālo integrāciju un izvairītos no atkārtotas noziedzīgas darbības. Lai veiksmīgi integrētos darba tirgū, ir svarīgi ne tikai profesionālās prasmes, bet arī sociālās un kognitīvās spējas, piemēram, problēmu risināšana un sadarbība.
3. Mūsdienu sabiedrībā daudzi cilvēki ir pieraduši plānot savu nākotni attiecībā uz dažādām jomām, piemēram, finansēm, ceļojumiem un sociālajiem kontaktiem, taču karjeras plānošana dažreiz tiek atstāta novārtā.
4. Plānojot savu nākotni, ir svarīgi ņemt vērā karjeras plāna izstrādi un vadmotīvus, kas var būt pamats sekmīgai sociālajai un profesionālajai integrācijai. Nākotnes plānošanai nepieciešama skaidra mērķu izvirzīšana un rīcības plāna izstrāde. Mērķiem jābūt pozitīvi formulētiem, kā arī jābūt reāli sasniedzamiem noteiktā termiņā.

Bibliogrāfija

1. *Bibliotekārs – palīgs karjeras atbalsta īstenošanā skolā.* (b.g.) Ielādēts no <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/319322.pdf>
2. *Ieslodzīto un no ieslodzījuma atbrīvoto personu izglītības, nodarbinātības un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība.* (2005). Ielādēts no <https://www.vpd.gov.lv/lv/media/139/download?attachment>
3. *Izglītības likums.* (1998). Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>
4. *Karjeras atbalsts.* (2024). Ielādēts no <https://www.r64vsk.lv/lv/karjeras-izglitiba/karjeras-atbalsts>
5. *Karjeras izglītība 10.-12. klasei. Skolotāja rokasgrāmata.* (2006). Rīga: Profesionālās izglītības attīstības aģentūra. Ielādēts no <https://euroguidance.viaa.gov.lv/mod/book/view.php?id=64&chapterid=1065>

6. *Karjeras izglītība skolā.* (2009). Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra
7. *Kas ir karjera?* (2021). Ielādēts no <http://www.talsu2vsk.lv/macibas/karjeras-izglitiba/visparigi-par-karjeras-izglitibu/params/post/2499918/kas-ir-karjera>
8. *Likumpārkāpēju resocializācija - kā tā darbojas?* (2021). Ielādēts no <https://www.ievp.gov.lv/lv/jaunums/likumparkapeju-resocializacija-ka-ta-darbojas>
9. Maguire, M. (2007). The Resettlement of Ex-Prisoners. In L. Gelsthorpe, & R. Morgan (Eds.), *Handbook of Probation Studies* (pp. 398-424). Devon: Willan Publishing.
10. *Metodiskais materiāls karjeras plānošanā.* (2015). Ielādēts no https://digitalanedela.lv/wp-content/uploads/2015/08/Karjeras_veidosana_eScouts_final.pdf
11. Par Izglītības attīstības pamatnostādņem 2021.-2027. gadam. (2021). *Ministru kabineta rīkojums Nr. 436.* Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>
12. Rīgas Angļu ģimnāzija. (2020). *Karjeras izglītības programma.* Ielādēts no https://www.rag.lv/f/KI%20aktivitates/KI_programma_RAG_2021.pdf
13. Urrutia, C.B. (2012). *Ex-prisoners' reintegration into society: A look at how employment affects reintegration.* San Bernardino: California State University, Ielādēts no <https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5154&context=etd-project>
14. Vidzemes augstskola. (2006). *Kad atveras cietuma vārti: Valmieras cietuma bijušo ieslodzīto iekļaušana sabiedrībā un darba tirgū.* Valmiera: Vidzemes augstskola. Ielādēts no https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/08/LM_cietuma_varti_2006.pdf
15. *Личный карьерный план.* (2010). Ielādēts no https://www.znanie.info/_portal/ec/11-common-personal_career_plan.pdf